

Ф.Ф.Онуфрійчук

За
православну козацьку
Україну

НІКОЛИ НЕ ЗАБУВАЙ, ЩО ТИ ПРАВОСЛАВНИЙ

Кожен українець не повинен ані на хвилику забувати, що його діди-прадіди були православні, і свою власну кров проливали за Православіє. Повинен завжди пам'ятати, що це Православна Церква вдавнину створила нам усю нашу культуру, усі наші звичаї, усю нашу традицію, одним словом, — усе те, що робить нас українцями. Це Православна Церква створила нам нашу історію, це тільки вона перетворила нас на свідому українську націю, врятувавши її своїми власними руками з моря крові, яку ми проливали в обороні своєї рідної Православної Віри в боротьбі з поляками, що постановили були знищити Українську Православну Віру, насаджуючи “на знищення Руси” унію та греко-католицтво.

Православіє й українство міцно злилися в одне ціле, злила їх наша довговікова тяжка історія. І в нас стало: українець — то православний, а православний — то українець.

Митрополит Іларіон

Ф.Ф. Онуфрійчук

ЗА ПРАВОСЛАВНУ
КОЗАЦЬКУ УКРАЇНУ

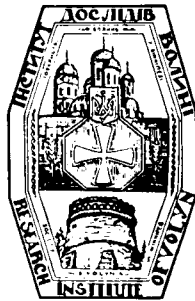
RESEARCH INSTITUTE OF VOLYN

No. 63

F.F. ONUFRIJCHUK

ORTHODOXY
AND
COSSACK UKRAINE

SECOND PRINTING

WINNIPEG

1987

CANADA

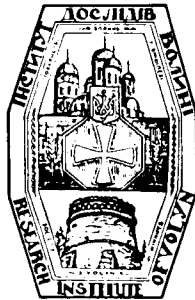
ІНСТИТУТ ДОСЛІДІВ ВОЛИНИ

Ч. 63

Ф.Ф. ОНУФРІЙЧУК

**ЗА
ПРАВОСЛАВНУ КОЗАЦЬКУ
УКРАЇНУ**

ВИДАННЯ ДРУГЕ

diasporiana.org.ua

ВІННІПЕГ

1987

КАНАДА

**ALL RIGHTS RESERVED
ВСІ ПРАВА ЗАСТЕРЕЖЕНІ**

Коректор української мови Д-р Юрій Мокрій,
Малюнки А. Базилевича і П. Андрусіва,
Англійське резюме Д-р Р. Орлик,
Мистецьке оформлення і обгортка Автора.

ЦЯ КНИЖЕЧКА — НА ПОРОЗИ 1000-ЛІТТЯ ХРЕЩЕННЯ НАШОГО НАРОДУ В СВЯТУ ПРАВОСЛАВНУ ВІРУ, НА ПІДСТАВІ ІСТОРИЧНИХ ЛІТОПИСІВ, ПОВІСТЕЙ І ГРАМОТ, ЩИРО РОЗКАЖЕ ПРАВДУ ПРО НАЙБІЛЬШЕ ЛИХО НАШОГО НАРОДУ — БЕРЕСТЕЙСЬКУ УНІЮ, І ПРО МУЖНІХ ПРЕДКІВ, ОСОБЛИВО ЗАПОРОЖЦІВ, ЩО БОРОНИЛИ ЦЮ ПРАВОСЛАВНУ ВІРУ, НЕ ЗХИЛЯЛИ ГОЛІВ, А ТИМ САМИМ НЕ ДАВАЛИ РІДНОГО КРАЮ НА ПОТАЛУ.

ЦЯ КНИЖЕЧКА — ШМАТОК НАШОЇ РЕЛІГІЙНО-НАЦІОНАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ, ХОЧ І НЕ ВЕЛИКА ВОНА, ПРОТЕ ЯСКРАВО ПРЕДСТАВЛЯЄ ВЕЛИКУ ЛЮБОВ НАШОГО НАРОДУ ДО УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ВІРИ Й МУЖНЮ ОБОРОНУ ЇЇ ПЕРЕД СВОЇМИ ЗРАДНИКАМИ І ВОРОГАМИ НАШОГО НАРОДУ.

ЦЯ КНИЖЕЧКА — Є ПЕРЕСТОРОГОЮ І НАУКОЮ, ОСОБЛИВО ДЛЯ НАШИХ НЕСВІДОМИХ БРАТІВ І СЕСТЕР. ПРИГАДАЄ ЇМ ПРОШЛЕ І РОЗКАЖЕ ПРАВДУ, ЯК ТРЕБА СВЯТКУВАТИ 1000-ЛІТТЯ ХРЕЩЕННЯ НАШОГО НАРОДУ В СВЯТУ ПРАВОСЛАВНУ ВІРУ.

Автор

“Нас у всьому гноблять, але ми не доведені до краю, ми в скруті, але не тратимо надій, нас переслідують, але ми не гинемо, нас хочуть повалити, але ми не падаємо.”

Апостол Павло

ORTHODOXY AND COSSACK UKRAINE

I

Since the age of Kievan Rus' the Ukrainian historical experience has been to continually confront the expansionism of various empires — to confront these incursions, to suffer them and to resist. These expansionisms came in many guises — the expansionism of political entities such as the Polish Commonwealth or the Russian Empire, and the expansionism of systems of belief and institutionalism arrangements such as the spread of Papal influence.

The expansionism of Papal influence came as an extension of the “success” of the counter-reformation in Poland and was concretized in the Union of Brest of 1596. When Pope Urban expressed his love for the “Rutheni” it was only for them as a stepping stone in a larger expansionist dream to bring the Orthodox — or Eastern Christian — Slavic East to heel. This larger dream was never to be realized. At the same time this dream and its implementation, particularly through concrete oppression of Ukrainian nobility, townsfolk and peasantry, was to leave deep scars of difference cut into the Ukrainian religious and historical imagination.

On the eve of the celebrations of the Millennium of Christianity in Ukraine one often hears the desire expressed to emphasize the unity of Ukrainian Christians and stress the similarities between the two predominant Ukrainian churches — Ukrainian Rite Catholic and Ukrainian Greek Orthodox. Often the desire and its expressions are tendentious. This is because this position either misrepresents Ukrainian history by omissions, or it relegates essential differences between the two churches to the irrelevant. That which emerges from a tendentious expression of unity works to revise history and thereby to suppress memory.

II

Christianity was accepted from the Byzantines in 988 A.D. — with its tradition and liturgical practices. Shortly after the Christendom was split by “The Great Schism” of 1054 (which was only the finalization of the tension and rupture building between the Eastern and Western Churches for over a century). Within a century of the Schism a series of invasions undermined and finally toppled the Kievan State, Mongol, and later Lithuanian invasions and the union of Lithuania and Poland with the latter coming to dominate Ukraine set the stage for the “Union” of Brest. This “Union” of 1596 is the specific origin of Ukrainian Catholicism.

By signing the Articles of Union three Ukrainian Bishops, in contravention to Church Law and the popular will, accepted the sovereignty of the Pope. Resistance to this “Union” was widespread. The urban Brotherhoods and polemicists stood as one bastion in defence of the Orthodox Church. But it was only through the armed intervention of the Zaporohian Host under the Het’man Konashevych-Sahaidachny and Het’man Bogdan Khmelnytsky that the expansionism of imperial interests of the Roman Church through its Uniate incarnation, were put to a halt. At the turn of the last century only significant portions of central western Ukraine remained “Uniate”.

III

This short book is an intervention within the polemical tradition.

It seeks to recover memory and to assert and take a position on the nature and significance of the essential differences between the Churches — and it does so on the authority of history.

Dr. R. Orlyk

Поділ Християнських Церков і устрій Православної Церкви

Наша Свята Православна Церква без сумніву має вікове, цілком окреме, апостольське єпископство без головування й першенства римського папи. Навчання Православної Церкви і в сучасну добу є таке саме незмінне, яке воно було до відступлення римської церкви від Вселенської церкви. Священні перекази і постанови Вселенських Соборів становлять основу православної віри, вони є висловлені в православному катехизмі або в православному сповіданні Петра Могили. Цей великий православний митрополит, відродитель Української Православної Церкви, на початках був прихильником унії і через це козацтво ставилося до нього з великим недовір'ям. Але, згодом, він переконався, що унія є зрадниками українського народу, став активним оборонцем православної віри, за допомогою козацтва під проводом гетьмана Сагайдачного вигнав уніятів зі Собору Св. Софії і на протязі 14 років правив Українською Православною Церквою, як митрополит. Це правління, — за висловом М. Грушевського, — було епохою в українським церковнім житті. На всій дальшій історії Української Православної Церкви митрополит Петро Могила залишив нестерту печать свого духа.

Він, з допомогою Ісаї Козловського, виготовив проект православного катехизиса, який і представив на скликаний ним Собор 1640 р.

Цей Собор переглянув той катехизис, виправив і ухвалив під назвою “Православне ісповідання віри”. Митрополит П. Могила після того переслав його Константинопольському патріярхові, а той передав його на розгляд Собору, скликаного в 1641 р. в Яссах. Там він був ще раз виправлений і поданий на затвердження всіх чотирьох східніх патріярхів, які затвердили його в 1643 р.

Про цю подію М. Грушевський висловився так: “Це був великий тріумф могилянського кружка і Української Церкви взагалі, що виклад православної науки знайшов таку

високу апробату і став підручником всієї Вселенської Православної Церкви” (Іст. УР. VIII ст. 408).

Навіть римська церква немає можливості знайти ересі в Православній Церкві.

В Православній Церкві в Богослуженнях не було найменших змін від поділу церков на східню й західню, а у відношенні догматів Православна Церква незмінно й непохитно перебуває в єдності з Вселенською Церквою, яка існувала до поділу церков за Фотія і Михайла Керулларія.

Відомо, і в сучасну пору ми є свідками, що в римській церкві відбувалися і відбуваються т.зв. вселенські собори (без уділу кафолітичного світу), на яких ухвалюють нові догмати. Однак, у Православній Церкві, такі собори від довшого часу не відбувалися і не відбуваються, а це через те, що Православна Церква уважає розподіл церков Божим гріхом. Православна Церква чекає на об'єднання церков, на повернення Католицької Церкви до Православної, коли

**Митрополит Київський Петро Могила,
великий оборонець Православної віри
й видатний український культурний діяч.**

християнство буде представляти одне Тіло Христове, щоб в єдності відбувати правдиві Вселенські Собори. Коли це об'єднання не існує, то жодні Вселенські Собори, а особливо собори наших братів-уніятів, не мають значення і рації буття.

Тридентський Собор, на якого опирається сучасна католицька церква, представляє собою приватний собор католицької церкви, а ніколи Вселенської. Православна Церква без сумніву бажає з'єднання церков, але... не у вигляді унії, а як *рівний з рівним*.

Щоправда, римські, папи декілька разів висловлювали бажання поєднання церков, але вони на те поєднання не запрошували Православну Церкву як рівну собі, але запрошували у формі наказу та кликали Православну Церкву до покірності й розкаяння. На протязі майже всього XII століття римська церква все старалася приєднати Православну Церкву та підкорити її собі.

Вже на Соборі в Барі (в Апулії) в 1098 році визначний Анзельм Кентерберійський відігравав головну ролу в нарадах цього Собору, щоб підкорити Римові Православну Церкву в Південній Італії. Після того, в 1113 році папа Пасхалій II відправляв з цим самим завданням Міланського архієпископа Петра Хризолома до імператора Олексія Комнену в Константинополі. Така ж подія відбулася в 1135 році, коли був прибув до Константинополя в справі приєднання Православної Церкви Анзельм-єпископ Гавельберський, як посланець імператора Лотаря і папи Інокентія.

І нарешті, в 1166 році в тій справі був скликаний при Константинопольському православному патріярхові Михайлові Анхіалі Собор, на якому римська католицька церква знову хотіла підкорити собі Православну Церкву. Цей собор не приніс бажаних наслідків, а ще більше поглибив церковне роз'єднання.

І ось, коли Римові не вдалося в дипломатичній формі створити унію — підкорити Православну Церкву, тоді Рим в ганебний спосіб рішив оволодіти Православною Церквою за допомогою т.зв. хрестоносців. І хоч в 1204 році Константинопіль під переважаючою силою хрестоносців упав і переносив тяжкі знуцання й надлюдські терпіння, однак

Православна Церква у відношенні до Риму залишилася такою, якою була.

При події ганебного бажання приєднати, Микита православний єпископ Никомидійський, сказав послові папи (див. джерело Dialogorum Libb. III. Spicileg d'Archery.):

“...коли папа з висоти величності свого престолу в Римі високомірно проголошує свої накази нам, і навіть хоче панувати над нами та хоче зверху придавити нас, і зі своєї милості виголошує приговор нам і нашій Православній Церкві й хоче панувати над нами, не питаючи на це нашої згоди, то яка може бути при тому мова про братську, а навіть батьківську його любов?”

З науки католицької церкви він, папа, є самотній єпископ і наставник. Він є самотній і добрий пастир і несе відповідальність за всіх перед Богом. Але Православна Церква не прийняла цю католицьку науку. Православна Церква і її православний Дух залишився й існує досі в загартованому об'єднанні серед її вірних з великою честю.

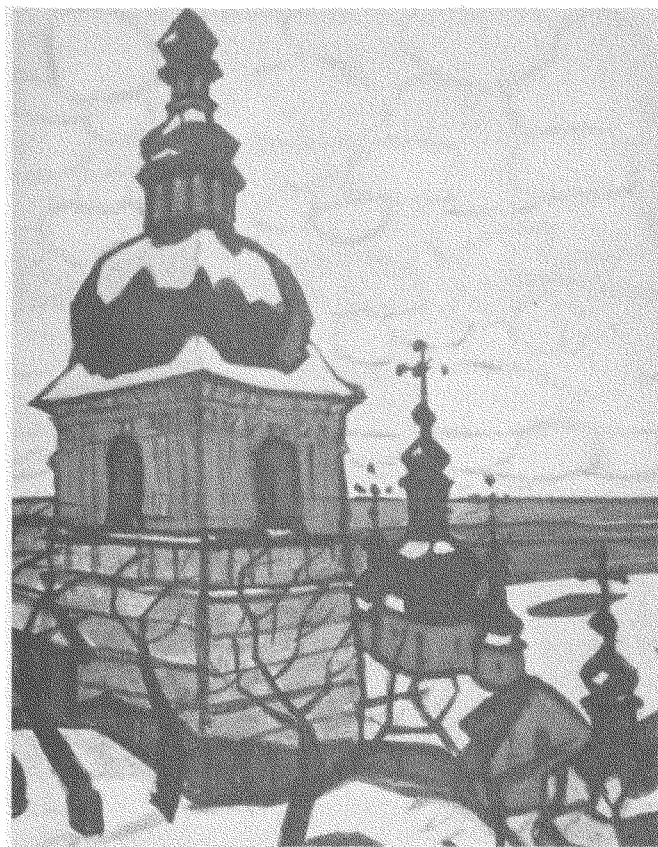
Римо-католицька церква твердить, що вона є церквою Вселенною й неподільною. Постає питання: яка ж сила охоронила і охороняє Православну Церкву непошкодженою й чистою до сучасних часів. Без сумніву, треба ствердити, що над Православною Церквою знаходиться благодать діянь Св. Духа. Велика відданість і віра її віруючих у свою Святу Православну Церкву, що на протязі майже 8-ми тяжких століть з боку Риму, Варшави і Москви переживала і переживає страхіття і її існування було б неможливим без чудесного твердого заступництва Св. Духа. І ця твердість Св. Духа до Православної Церкви залишає загадку, яку людським розумом нема сили розгадати, тільки вірою.

Існує ще одне таке чудо — це зберігання в нашій Святій Православній Церкві на протязі 1000 літ чистої, незмінної живої Віри! Навіть, Римо-католицька церква й протестанти погоджуються з тим, що від часу відділення Риму від Вселенської християнської єдності, Православна Віра цілком не змінилася. Нехай вони звернуть увагу на це визначне явище і нехай знайдуть друге подібне йому в історії людства!

Друге знаменне явище. Православна Церква дає повну свободу й розвиток окремим національним церквам; вона не знає властивої папству централізації.

Український нарід в сучасну добу на рідних землях України переживає релігійний і національний гніт під московським червоним чоботом. Але і там знаходиться над Православною Церквою і нашим народом благодать Св. Духа, і там існують наші священники, що як за татарського іґа, виконують свої душпастирські обов'язки. А у вільному світі Свята Православна Церква, особливо в Канаді, є релігійно-національною твердиною буття нашого народу. Вона живе і розвивається, і це також опіка і благодать Св. Духа.

З цією твердою вірою ми стоїми на порозі 1000-ліття хрещення нашого народу в СВЯТУ ПРАВОСЛАВНУ ВІРУ.

**Від початків хрещення Українського народу
до XVII століття на всіх прощарках
України, була тільки одна українська
Свята Православна Віра.**

СВЯТІ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ.

Зліва направо: св. Василій Великий, св. Афанасій Олександрійський, св. Григорій Богослов і св. Іоанн Златоуст.

(З роспису Володимирського кафедрального собору в Києві).

В “Символі Віри” є сказано: “*Вірую в єдину, святу, соборну і апостольську Церкву*”. Так завжди сповідувала і сповідує Свята Східня Православна Церква. Так вірувала і Римська Церква. Так прийняла і визнає до нині Українська

Православна Церква. А хто у “Символі Віри” змінив би зміст її святих слів, як наприклад: “вірую в єдину, святу, соборну, апостольську Римську Церкву”, то це був би великий гріх проти Вселенської Церкви, бо цим дається право тільки одній Римській Церкві бути єдиною святою і апостольською Церквою, бо Римська, Константинопольська, Єрусалимська, Антіохійська, Олександрійська і Українська — то є доньки, або частини Вселенської Церкви. Але Римські папи з IX століття і донині ступнево у своїх буллах навчають, що тільки одна Римська Церква є свята, соборна і апостольська, а хто з тодішніх православних визнавав ту науку, то його папи рахують уніятим. Такої унії ніколи ні Східня Церква, ані Українська, не дивлячись на намагання Риму, не признавали. І коли на Сході, до Флорентійського собору, особливо на західних прошарках, України XVII століття, і була заведена унія, то тільки силою. На підставі цього, є право ствердити, що на Україні, від часу хрещення України і до цього часу, добровільної унії ніколи не було.

При цьому треба згадати, що до слов'ян на євангельську науку і проповіді був вислав Кирила і Мефодія Константинопольський патріарх Фотій, який був великим оборонцем і Східньої Православної Церкви і Вселенської. Він виступав проти бажань Риму підкорити православну віру, і за те Рим уважав і називав патріарха — схизматиком. Кирило і Мефодій проповідували православну віру, тому їх уважали святими рівноапостольними і угодниками Божими. Римські папи признавали їх до останнього часу зхизматиками і еретиками. ¹⁾

В 867 році патріарх Фотій післав до Києва єпископа і пресвітерів хрестити россів; цей єпископ, на вимогу невірних россів-українців, створив після молитви чудо — він кинув у вогонь Св. Євангелію, і вона не згоріла. Після того, багато наших предків прийняли хрещення. ²⁾ І за це патріарх Фотій, що не уважав папу Римського головою Церкви, був оскаржений за ту подію самим папою. Патріарх Фотій так

1) О древнѣйшемъ существованіи православія в Прив. краѣ. Варшава 1881, стр. 92-95.

2) Geschichte der Union der ruthenischen Kirche, Polesz. I. Wien, 1878. 51-52. Kronika Kromera, 1611-43.

висловився про росів-українців: “Нарід, що має ім’я росів і який вірив і служив еллінському безбожному віруванню, тепер повірив в правдивого Бога і змінив на християнське вірування”.³⁾ Єпископ, якого прислав на Україну патріярх Фотій на звершення чину хрещення України-Русі, це той митрополит Київський Михаїл I, якого мощі спочивали в Києво-Печерській Лаврі.⁴⁾

Що наш народ не визнавав жодної унії, навіть і на західних просторах України, може служити грамота польського короля Казимира до Константинопольського патріярха Филофея, написана і переслана в 1370 році. Польський король пише: “Шукаємо від тебе архиєрею собі. Від віків Галич славився митрополією у всіх краях, був престолом митрополії від віку віків... Я король ляхський придбав руську землю. І нині шукаємо у тебе свого архиєрея... рукоположить Антонія на митрополита, щоб не пропав і не знищився закон рускій. А не буде милості Божій і вашого благословіння до цієї людини, то після не нарікайте на нас; нам треба буде руських хрестити в латинську віру, коли у них не буде митрополита, а це тому, що земля не може бути без закону”.⁵⁾

І це є доказ, що в ті часи на тих теренах не було ніякої унії, а народ ісповідував правовірну, або православну віру, бо ж уніяти не признавали і не приймали митрополитів з Константинополя. Із тексту грамоти виходить, що в Галичі існувала від “віку віків” православна митрополія, і як подається в діяннях Константинопольського собору в 1371 році, до тої митрополії належали такі єпископські катедри, як Перемишльська, Туровська і Володимирська.⁶⁾

І це підтверджують самі польські літописці. Мартин Кромер (помер в 1589 році) у своїй Кроніці пише: “Володимир руський князь, син Святослава, прикликав до свого краю учителів грецького закону, а потім посадив митрополита в Київі, архієпископа в Новгороді, а в других містах владик, висвячених Константинопольським патріярхом. І з

3) Лїтиопис церк. событїй. 1880. стр. 324-325.

4) Там же, стор. 364.

5) Русская Истор. Библиотека, Том VI, 1880 г. Приложенія: 126-128.

6) Там же, ст. 126-128-131.

того часу Україна-Русь завзято охороняє святу православну віру і її обряди".⁷⁾ Матфей Стрийковський у своїй польській хроніці, виданої біля 1582 року, пише: "Володимир святославич прийняв хрещення від митрополита, присланого зі сходу від патріярха і з того часу всі руські народи, що живуть в білій, чорній, східній і полудневій України-Русі непохитно стоять в християнській вірі по обрядам і канонів грецьких під зверхництвом Константинопольських патріярхів."⁸⁾

ОТОЖ, З ВИЩЕ ЗГАДАНОГО, ВИДНО, ЩО В БУРХЛИВУ ДОБУ НАШОЇ ІСТОРІЇ XVII СТ., ДО БЕРЕСТЕЙСЬКОЇ УНІ, УКРАЇНЦІ ІСПОВІДУВАЛИ УКРАЇНСЬКУ СВЯТУ ПРАВОСЛАВНУ ВІРУ, ЇЇ ОБРЯДИ Й ТРАДИЦІЇ І НА ПРОТЯЗІ СТО РОКІВ ПРОВАДИЛИ РЕЛІГІЙНО-НАЦІОНАЛЬНУ БОРОТЬБУ ПРОТИ НАЇЗНИКІВ, А ОСОБЛИВО ПРОТИ ПОЛЯКІВ І РИМСЬКОЇ УНІ.

Українська Православна Церква під час Литовсько-Польського панування.

Історія Литви, яка свого часу заважила на долі українського народу, пригадує нам, що цей литовсько-жмудський народ, окремо від інших європейських народів, до XII ст. існував цілком невідомим культурним європейським народом. Литовці, жили в непрохідних лісах і гущавинах. Вони ділилися на численні племена, що мали своїх князів, а керували ними жреці-вайделоти. Довгий час вони були поганями і почитали богів неба і землі, лісів, болот і ін. Головний бог їх звався Перкунас. Литовський король Мендовг, що жив за часів Данила, з'єднав усі племена в одну державу.

Відомим є з історії, що після наїзду монголів на Україну, вона була спустошена. Люди, що залишилися в живих повтікали в ліси, а навіть і на далеку Литву; шляхи і

7) Kronika Kromera, Krakow, 1611, str. 43.

8) Kronika Macieja Strykowskiego, Tom I, Warszawa 1846, str. 132.

села в той час на Україні позаростали бур'яном, а по селях і шляхах валялися купи людських і кінських костей.

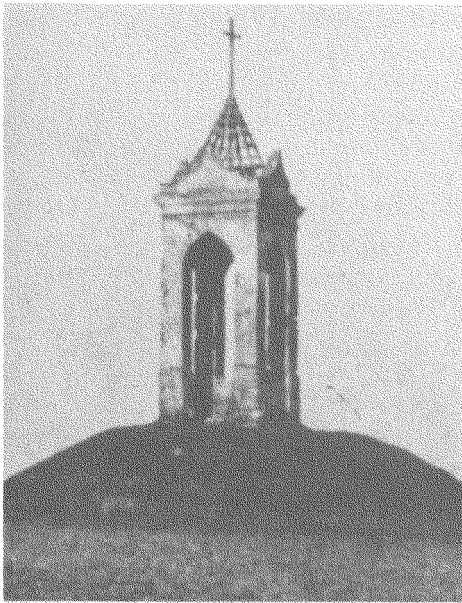
В 1618 році вони напали на Волинь і Поділля, і “вогнем і мечем” несли жакливе знищення, і зв'язаних арканами, десятки тисячами забирали в неволю. Ті, що залишились дома, бідні, знищені докраю викупляли своїх рідних у татар. В роках 1698, 1703 і 1709, ще продовжувалися подібні напади. Один з тодішніх польських літописців писав, що ні словом, ні пером неможливо висловити того людського жалю і страхіття, що приносили ті напади монголів. Вони нічого і нікого не щадили. Особливо велике страхіття переносили жінки, які заподіювали самі собі смерть, щоб тільки не попасти тим варварам в руки.

Зв'язані арканами жінки і дівчата, чинили відчайдушний опір, бо знали що їх спровадять до Криму і там, у Кафі, на великому ринку, продадуть у ненависне рабство.

Північні народи, як Литва, захищені непрохідними лісами, озерами і болотами, уцілили від руїни і лиха, що перенесла Україна і наш народ. Використовуючи безсильність нашого народу, литовські князі з своїм військом вирушили на землі українських удільних князів. Український народ і його провід, перед страхом що не попасти до монгольського полону, не ставили перешкод прибулим литовцям, і навіть радо їх приймали.

З бігом часу, литовські князі почали дружитися з українськими князнями, а деякі навіть почали приймати православну віру.

Слідом за ними православну віру почали приймати і литовські бояри, а згодом і весь народ. Литовські князі вихрестилися в грецькому обряді.

**Каплиця на могилі 500 українських дівчат
замордованих татарами у Берестечку в XVI ст.**

Історик литовського народу, Нарбут, в своїх творах подав так про спільне життя українського і литовського народів: “Від самого початку великих князів литовських над землями і українським народом, не дивлячись на велику різницю релігій, ніколи не було поміж ними релігійної наруги, навпаки, князі уважали права, мову і звичаї українського народу і все мудре приймали собі. І завдяки тому православна віра, шляхом короткого переконання в своїй святій правді, скоро розповсюдилась серед литовського народу, перед формальним прийняттям її самими литовськими князями. І на перших початках православні українці і язичні литовські маючи спільну батьківщину, спільно сідали на одній лавці, спільно радили для загального добра, і спільно ішли у бій та клали свої кості у одну могилу”.⁹⁾

9) Dzieje starozytnego narodu Litowskiego. Tom V. st. 339-340.

На підставі історичних відомостей і фактів, ось виказ прийняття православної віри литовськими князями: 1) Син великого князя литовського Мендовга, — великий князь Войшелг, прийняв православну віру в половині XIII ст. і по смерті свого батька, став володарем Литви та мав замір запровадити на всій Литві православну віру. З тим заміром він в 1265 р. нав'язав відносини з новгородським князем Святославом Ярославичем, щоб той прислав на Литву своїх людей, які знали мову і звичаї литовського народу.¹⁰⁾

2) В 1266 році литовський князь Довмонт з своєю дружиною і зо всім родом прибув до міста Пскова і був охрещений разом з родиною в православної церкві Св. Тройці і при хрещенні прийняв ім'я Тимофія.¹¹⁾

3) Православний наставник княгині литовської, першої дружини Ольгерда — Марії, чернець Нестор, охрестив у православну віру трьох прислужників княгині — Круглеця, Кумеця і Нежила (які за православну віру загинули мученицькою смертю і поховані в монастирі Св. Духа у Вільні.¹²⁾

4) Під кінець XIV ст. на Литві дуже скоро ширилася віра православна, що було доказом, коли польський король Ягелло у місті Вільні — столиці Литви, запроваджував вже римо-католицьку віру, та половина населення було там вже охрещене у православної вірі.¹³⁾

Подібних прикладів можна подати більше і це все стверджує, що на Литві в ті часи першою вірою була православна віра. Є також відомим, що Туровський православний єпископ Антоній, на підставі відомостей литовського письменника Нарбута, ще в 1405 році перебував на Литві і хрестив литвинів в православну віру, хоч вже тоді польський король Ягелло почав ширити римо-католицьку віру.

З часом дійшло до того, що литовські князі почали панувати над українськими князями і захоплені ними частини українських земель почали приєднувати до Литовської держави. Литовські князі Тройден і Витовт (Вітаутас)

10) Dzieje starozytne narodu Litowskiego. Narbuta. Tom IV, str. 230.

11) Времен. Соф. частина 1, стор. 275-276.

12) Dzieje starozytne narodu Litowskiego. Narbuta. Tom V, dotat. X.

13) Dzieje starozytne narodu Litowskiego. Narbuta. Tom V, str. 403, 408.

**Витовт (Вітаутас) — Великий князь Литовський,
1350-1430. (Зо старої печатки альбуму у Варшаві).**

приєднали Волинь по річку Горинь, а потім і князівства — Полоцьке, Вітебське і Мінське. Князь Гедимин приєднав до Литви князівства — Чернігівське, Київське і Поділля і став князем литовським і українським. Литва з розширенням своїх просторів, стала великою і могутньою державою на півночі Європи. Українські князі, а також і народ не ставили литвинам перешкод, тому, що литовські князі не входили в

релігійно-православне життя і звичаї українського народу, а, навпаки, як народ безбожний і поганський, не знав європейської культури, ані освіти, отож охоче почав приймати українську православну віру, звичаї, мову і літературу. На це є багато доказів, особливо в історичних документах тодішнього часу, а серед них так зв. литовське право (Статус литовський), написаний тодішньою мовою.

Наслідник великого литовського князя Гедимина, його син Ольгард, прийняв православну віру з ім'ям Олександра. Він був одружений з вітебською княжною Марією, а після її смерті, одружився, вдруге з тверською княжною Юлініною і мав від них одинадцять синів, охрещених в православній церкві. Серед цих синів Ольгерда був син Яків-Ягайло (поляки його назвали Ягеллою), який, по одруженні з польською королевою Ядвігою, прийняв ім'я Владислава і римо-католицьку віру. На підставі умови з державними представниками польського народу, охрестив частину литовців, особливо Жмудь, в римо-католицьку віру. Цей литовський князь, а разом і король польський, згодом, за намовою католицьких римських єпископів та польської шляхти, почав різними способами ставити перешкоди і утиски православній вірі. Однак його брати, охрещені у православній вірі, князь Володимир кївський, Свиргайло-Дмитро і Федір волинський, а також багато литовської і української шляхти, залишились вірні своїй православній вірі, що мала тоді права у великому князівстві Литовсько-Українському.

Батько польського короля Ягелли — Ольгерд, був охрещений у православну віру архимандритом Давидом, а по смерті прийняв так зв. схимництво.¹⁴⁾ Тіло його поховане у православній церкві Св. Богородиці у Вільні, яку він сам збудував. Там була похована і його дружина — княгиня Юліяна. Ще за життя, князь Ольгерд призначив на литовський княжий престол сина Ягелла, який зрадив православну

14) СХИМА (гр. schema) — вищий чернечий ступінь який вимагає від того, кого в цей ступінь висвячено, виконання суворих аскетичних правил.

СХИМНИК монах, що прийняв схиму. (Обидва пояснення) — Словник іншомовних слів, стор. 625, Київ, 1951 рік.

віру, став польським королем, прийняв римо-католицьку віру, а рідного дядька (брата батька), який не погоджувався з ним в його релігійних поглядах бо був православний, наказав посадити до в'язниці, де він і помер.

Цей колишній православний литовський князь Ягејлло, за намовою польської шляхти і римо-католицьких єпископів, прийняв римо-католицьку віру, одружився з польською королевою Ядвигою і став королем польським. Він об'єднав Польщу і Литву в одну державу, а згодом приєднав її до існуючої вже великої держави Литовсько-Української (Руської), як рівний з рівним, і на підставі укладеної умови з польським соймом і шляхтою, незалежно від Польщі, це Литовсько-Українське князівство затримало існуючі права, як збереження передусім православної віри, адміністрації і внутрішніх порядків.

Але згадана умова для поляків не мала значення. Їхні римо-католицькі монахи різних орденів, а також шляхта почали заселявати, українські землі, і вкінці різними підступами і брехнею відірвали від Литовсько-Українського князівства Волинь, Поділля і Київщину та приєднали до Польської держави.

Бачучи ці несправедливі загарбання поляків, українські князі і людинність разом з литовськими, старалися зупинити їх дії, тим більше, що поляки не звертали уваги ні на які попередні умови і універсали, а також із зневагою відносились до українців, кажучи що: "Rusin w radzie, a koza w sadzie, nigdy nie pomoze, tylko zaszkodzi".

З уваги на ці ганебні польські учинки, особливо намагання польських королів керувати життям і Українською Православною Церквою¹⁵, українці і литовці старалися відірватися від злуки з Польщею, але вони були під пильною сторожею польської шляхти, а особливо римо-

15) Хоч відокремлення церковного життя на українських землях, що перебували під польсько-литовською владою, було визнане вищою церковною владою Константинопольського патріярха, Українська Православна Церква, її ієрархія та народ незмінно звертали свої погляди до рідної Православної Церкви. Адже всіх православних українців київської митрополії єднали з нею віра, хрещення, народність, уся минула від часів св. Володимира історія і культура.

католицького духовенства, і їхніх монахів, і їхні заміри не увінчалися успіхом. Згодом ще більше погіршилася ця справа, тому, що поляки під протекторатом короля Сигизмунта-Августа і підтримці римо-католицьких єпископів та польської шляхти з пересторогою, що хто з українських князів і бояр буде протиставитись, то будуть відірвані їхні посілості — в 1569 році в Люблині затвердили на віки вічні об'єднання в одну державу Литву, Україну-Русь і Польщу.

Це об'єднання широко дало доступ для агентів римської пропаганди, особливо відомих єзуїтів.¹⁶⁾ Вони розпочали свою унійну римську діяльність проти протестантів, а особливо проти православних, які на Україні становили мільйонове населення, а також досить багато княжих і боярських родів. Папи і їх агенти одмінно мали бажання приєднати до латинської Церкви багатолюдний український народ, щоб цим заповнити прогалину, по посталій в той час в Європі, протестантської реформації. Бачучи, що це їм не

Від 1498 р. польські королі привласнюють собі право патронату над Українською Православною Церквою, тобто право призначення кандидатів на митрополичу і єпископську катедри та настоятелів у монастирях замість давнього православного звичаю соборного обрання. І сам польський король роздавав як винагороду за заслуги для Польщі, арієрейські катедри, кому хотів, не дбаючи про моральну, освітню і релігійну придатність кандидатів.

16) Іспанський шляхтич Ігнатій Лойола (1540) в молодих роках служив у війську, і під час одної війни був тяжко ранений, залишив військо, відмовився від світової марноти і посвятив себе духовому життю. По закінченні релігійних наук, він з одностумцями, накреслив плян нового ордену, якого папа Павло III затвердив під назвою "Societatis Iesu" (Товариство Ісуса). Цей орден був заснований, щоб виключно служити Спасителю і виконувати Його Божу науку. Гаслом ордену було: "Ad maiorem gloriam Dei" (для більшого Божого прославлення). Хто бажав вступити до того ордену, повинен був скласти присягу: бути не одруженим, без зауваг слухати старших, не мати ніякого майна і мандрувати по світі з ціллю навертати схизматиків і невірних до римської Церкви. Мали вони і другу ціль (принципу) "ціль оправдує способи", що принесло багато людству лиха, смерті і сліз. Через це цей орден був зненавиджений майже всім людством і державами, та що навіть сам папа Климент XIV (Гангавеллі) заборонив його існування, це відбулося в 1778 році. Однак в році 1814 папа Пій VII відновив його і він існує донині.

удається, вони рішили створити релігійну унію латинською і православною Церквою, тим більше, що на протязі свого панування зуміли виховати в своїх колегіях українську православну молодь, яка частинно перейшла на римо-католицьку віру, по духу прозелітизму,¹⁷⁾ і стали як ренегати, ворожо наставлені проти православної віри.

Саме тоді по смерті короля Сигизмунта-Августа був вибраний на польський трон новий король Вазов-Сигизмунд III-ій, вихованець єзуїтів. Користаючи з його вибору, єзуїти розпочали акцію встановлення унії. Православні були позбавлені прав, і їх володіння. Врешті українську шляхту було звільнено зі всіх державних становищ. Тому багато визначних родів як князівських, так і боярських, а особливо ті, що отримали виховання в єзуїтських колегіях, щоб оминати релігійного переслідування, переходили на римо-католицьку віру. На підставі різних історичних творів, а також різних судових актів того часу подаємо виказ колишніх православних визначних родів як українських, так і литовських, особливо їх нащадків, які, за намовою римських єзуїтів, зрадили своїх батьків, православну віру і прийняли римо-католицьку, і тим самим стали поляками.

З княжого походження: Острозькі, Слуцькі, Заславські, Збаражські, Вишневецькі, Сангушки, Чарторийські, Пронські, Рожинські, Соломерецькі, Головчиці, Коширські, Четвертинські, Массальські, Горські, Соколинські і Пузини.

Боярського походження: Хоткевичі, Глебовичі, Сапіги, Дорогостайські, Войни, Воловичі, Зеновичі, Поци, Халецькі, Корсаки, Хребтовичі, Тризни, Горностаї, Бокеї, Мишков-

В Україну єзуїти прибули в XVI ст. і розвинули були велику діяльність підготувавши Берестецьку унію та провадячи завзяту полеміку з православними. Їм у великій мірі завдячує Україна втрату своїх князьких та шляхетських родин, що посилаючи дітей до єзуїтських шкіл, дуже добре поставлених, підпадали під їх вплив, католичились, а рівночасно й польщилися. УКРАЇНЬСЬКА МАЛА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ, Є. Онацького. Том I, стор. 426, Буенос-Айрес, 1957 р.

17) ПРОЗЕЛИТ, це є новоприбулий; таку назву в Новому Заповіті мали погани, що прийняли юдаїзм. Біблейский Словар, стр. 355, Торонто 1980.

ські, Гурки, Гулевичі, Ярмолинські, Калиновські, Кирдеї, Заборовські, Мелешкі, Боховітини, Павловичі, Сосновські, Скуміни і Оатії.

Тоді єзуїти, з великою підтримкою короля і польської шляхти, а також з допомогою перевертнів української шляхти, що зрадила рідну православну віру і прийняла римо-католицьку віру, а особливо їх нащадків, що закінчили єзуїтські колегії, (стали ренегатами нашого народу), розпочали акцію релігійної унії.

Безумовно, не всі визначні роди (нараховувалося їх 71 визначніших) зрадили свою рідну православну віру, прийняли католицизм і стали поляками. Були і такі, що боронили православну віру, були будівничими православних святинь і монастирів, були архимандритами, єпископами і навіть митрополитами. Деякі зі зброєю в руках боролися за прадідну віру, проти унії, і за визволення українського народу зпід польського панування. Вони боронили православні братства, виступали як представники українського народу в польському соймі, вимагаючи припинення релігійної та польської шляхетсько-єзуїтської експансії на Україні, та проти окатоличення і ополячення нашого народу.

Інші визначні православні князівські і боярські роди зрадили рідну віру, стали ренегатами і спільно з єзуїтами, польськими королями та польською шляхтою засобами жорстокого примусу насаджували на Україні католицизм, запроваджували церковну унію, проводили політику насильницького ополячування українців, чинили наругу над українською мовою і культурою, намагаючись в той спосіб поневолити український народ.

В результаті їх змагань, вони у спільці з зрадниками, кількома православними єпископами, по благословленню папою римським Климентієм VIII, при підтримці польського короля Вази-Сигизмунта, латинських єпископів, польської шляхти, а також при співпраці зрадників князів і бояр українського роду, відбули і оголосили церковну унію в м. Бересті, яка тяжить і досі над українським народом як релігійно-національна рана.

Берестейська Унія і 1000-ліття хрещення українського народу

“Владика Володимирський, і Кирил Терлецький, Владика Луцький, іменем Владики Львовського, так же і Пінського і Митрополита Київського Рагозу, їхавши до Папіжа, поклонилися ему а повіли, же “ми суть присланії на тос, абихмо Унію прийняли от вшистких с посполитої шляхти і от священников і от людей”. Он тому рад бувши **барзо**, одослав їх до короля, аби їм привілей надал. І дал їм, що і до сего часу мучать християн, як слуги і предитечі антихристові”.¹⁸⁾

Боротьба українського народу проти католицизму й унії була боротьбою за інтереси соціального і релігійно-національного визволення. Бурхливі і багаті подіями релігійно-національні рухи XVI і XVII століть на Україні є яскравим доказом цього твердження.

В історії українського народу, на другу половину XVI ст., припадають дві страшні історичні дати — дві унії. В 1569

18) *Львівський літопис з 1408 до 1649 г.* стор. 99.

Львівський Літопис — український літопис I-ої половини XVII ст., подає опис подій з 1408 по 1649 роках, і про народно-визвольну війну українського народу 1648-1654 роках в межах Західньої і Правобережної України. Цей літопис був знайдений галицьким істориком і археографом Д.І. Зубрицьким, у архіві Ставропигійського братства як рукописна книга, складена в першій половині XVII століття колишнім студентом Замойської академії Михайлом Гунашевським. В сучасну хвилину цей рукопис-оригінал знаходиться у збірці рукописів Університету св. Володимира у Києві.

Є відомості, що М. Гунашевський до 1647 року, був студентом академії в Замості і в тому ж році одержав духовне звання піддиякона від львівського єпископа Арсенія Желіборського. Пізніше в 1650 році, він попав на Наддніпрянщину, і як людина письменна, був прийнятий у канцелярію Війська Запорізького. Потім він знову повернувся до духовного сану. У загальному Львівський Літопис є історичним джерелом, що висвітлює боротьбу нашого народу, за релігійно-політичне і національне визволення від польсько-католицького панування.

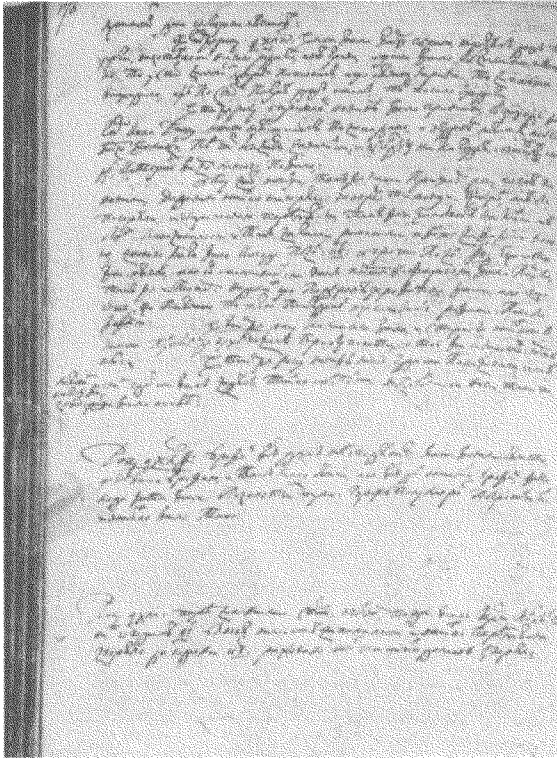
році, за урядування польського короля і великого князя литовського Сигизмунда-Августа, на Люблинському соймі було проголошено політичне об'єднання Литви і Польщі, внаслідок чого українські землі, що знаходились в межах литовської держави, стали об'єктом польського поневолення.

Як відомо, монголо-татарська навала в XIII ст. довела до упадку Київську Русь-Україну. Державне життя України існувало, ще деякий час у Галицько-Волинській державі, однак в XIV ст. майже всі українські землі опинилися, під владою Литви.

Це приєднання проходило мирним шляхом і Литва не вводила жодних змін в управління українськими просторами, мовляв — “ми старовини не зачіпаємо і новин не вводимо”. Сама Литва стала литовсько-українською державою, де українці мали такі самі права, як і литовці, тим більше, що Литва в ті часи була ще поганською, а українці стояли на вищому культурному рівні, ніж литовці. Українські покоління давніх князів і бояр займали вищі адміністративні посади і засідали в “Раді панів” Великого Князівства Литовського. Згодом, під впливом української релігійно-культурної переваги, литовці, а навіть їхня правляча і князівська династія, помітно українізувалася. На перешкоді цьому стала згадана польсько-литовська унія.

Вже на так званій Кревській польсько-литовській унії в 1385 році, литовський князь Ягейлло по одруженні з польською королевою Ядвігою перейшов з православної віри на католицьку, а потім перевів на цю віру цілу Литву, і, крім того, приєднав “на вічні часи литовські і українські землі до Польської корони”. Подібне відбулося поєднання литовсько-польського народів під час Городецької “унії” в 1413 році.

Однак страшні наслідки релігійно-національного характеру принесла для українського народу згадана Люблинська унія. На тій унії було прилучено до Польщі Брацлавщину і Київщину, і таким чином Люблинська унія внесла в історію українського народу великі зміни. В 1569 році під владою Польщі опинилися майже всі українські землі.

Сторінка Львівського літопису.
(Фотокопія)

Люблинська унія передбачала для українських земель окремі привілеї, особливо для Волині, де жили визначні українські магнати, як князі Чорторийські, Острозькі, Вишневецькі, Сангушки, Тишкевичі, які ісповідували православну віру і були оборонцями українського народу... але це до часу. Про їхнє українське походження можна довідатись тільки з древніх документів. Хоч поляки на цій унії і зрівняли права православних українців з коренними правами Польщі, і Православна Церква зрівнювалася з Католицькою, але також це... до певного часу.

По Люблинській унії розпочався наплив польської шляхти, особливо на обезлюднені простори над Бугом і

Дніпром багатьох магнатів — як Жолкевські, Калиновські, Потоцькі та цілий ряд інших, що розпочали творити там не тільки фільварки, але латифундії,¹⁹ які на гектари трудно було виміряти. Також протягом кількох десятків після Люблинської унії відбувся великий процес колонізації середньої та південної Київщини і майже цілої Полтавщини, тобто земель, які мали назву “Дикого Степу”²⁰.

Отже, Люблинська унія започаткувала процес не тільки колонізації, але і полонізації, внаслідок чого український народ не тільки втратив рідну землю, але і свою шляхту, що на ту пору була провідною верствою в релігійно-національному і культурному житті нашого народу. Українська шляхта наслідувала у всьому польську шляхту і дуже легко піддавалася польським впливам, полонізувалася, переймала польську мову, польські звичаї, цуралася рідної православної віри, а вслід за тим переходила на католицизм.

В полонізації української шляхти, а особливо її молоді, важливу роль відіграв орден єзуїтів. Вони розпочинають релігійну боротьбу проти православної віри. В 1575 році заснують єзуїтські колегії в Ярославі, Луцьку, Замості, Львові, Кам’янці і Бересті, до яких на науку українські православні батьки посилали своїх синів, які по закінченні виходили в душі повної відданості Католицькій Церкві. Діти українських шляхтичів, як Хоткевичів, Слуцьких, Острозьких і ін. по закінченні таких колегій ставали католиками, цурались всього рідного, а опісля жертвували єзуїтам величезні суми грошей на їх потреби.

В містах і селах закривали українські школи, забороняли вживати українську культуру, не дозволяли писати і видавати книжки українською мовою. Українцям, що не належали до унії і не мали шляхетського звання, заборонялось посилати своїх дітей у польські школи.

Польський уряд насаджував єзуїтські школи, де прищеплювалася зневага до українського народу, його мови і куль-

19) Латифундії. (лат. latifundium) — великі приватні земельні володіння.

20) Дике Поле (Степ) — істор. назва в XVI-XVII століттях незаселених степів Пд. України, які межували з володінням Кримського ханства.

тури. Польська шляхта за допомогою Ватикану, заходами жорстокого примусу, насаджувала на Україні католицизм, запроваджувала церковну унію, і політику примусового ополчання українців, глушилися з української мови і називали її мужицькою, або хлопською, а також глушилися над українською культурою, намагаючись духовно поневолити український народ. Яничар князь Ярема Вишневецький, видав спеціальний універсал, яким зобов'язував православних священників під загрозою смертної кари підкорятись уніятському єпископові Діонісію Жабокрицькому, а польський король Август II надав цьому князеві право призначати і усувати православних священників по парафіях і монастирях.

Про ці події того часу в літописі Самовидця під роком 1648 є така відомість:²¹⁾

“Также й у віри руской помішка великая била от уніят и ксендзов, бо уже не тилко унія у Литві, на Волині, але и на Україні почала гору брати. В Чернігові архимандритове один по другому zostавали, по інших городах церкви православній запечатовали, до чого помошниками оных шляхта, уряд и ксіонзи были, бо уже на Україні що городок, то костел был. А в Києві теж утиск немалій церквам Божиім старожитним чинили так воевода кївській Тишкевич, на тот

21) Літопис Самовидця. Видання підготував кандидат філологічних наук. Я.І. Дзира. Київ — 1971. Рукопис, писаний між 1670-1702 р., знайшов П. Куліш.

Літопис Самовидця є однією з найвидатніших історіографічних українських пам'яток, що відзеркалює найдостовірніші події нашого народу з XVII ст. Літопис Самовидця містить повідомлення про такі події і явища, які не збереглися в жодних інших документах.

Автор Літопису Самовидця фактично є невідомий. Деякі вчені як М. Петровський і М. Грушевський, вбачають, що це був генеральний підскарбій, брацлавський протопоп і стародубський православний священник Роман Ракушко-Романовський. У загальному Літопис Самовидця є надзвичайною, важливою, дорогоцінною й історичною пам'яткою української історіографії XVII століття.

На думку інших істориків автором літопису був Федір Кандиба — корсунський полковник. (Укр. Мала Енциклопедія, Є. Онацького, стор. 1667).

**Ярема Вишневецький (1612-1651)²², — зрадник
Української Православної Церкви і народу.
Малюнок невідомого маляра.**

22) Вишневецький (Вишневецький-Корибут) Ієремія Михаїл Михайлович. Син православних батьків Михайла Вишневецького і Раїни Могили. Ієремія Вишневецький не зважив на заповіт своєї матері, яка на смертній постелі, в присутності архімандрита Густинського монастиря, духівника Княгині, Ісаї Копинського, молила і закликала страшними клятвами свого сина зберегти віру батьків. Не зважив І. Вишневецький і на поради свого дядька по матері Петра Могили, який закликав його повернутися до віри батьків. Знехтував він також і доводами Ісаї Копинського, в той час київського митрополита, який у спеціальному посланні від 7-го травня 1634 році нагадав І. Вишневецькому про заповіт матері і умовляв його повернутися до віри предків. На зраду своєму народові І. Вишневецький ішов свідомо. Зразу ж після смерті матері він піддався впливові єзуїтів, уже в 1631 році прийняв католицизм і почав настирливо насаджувати католицизм у своїх неосяжних володіннях на Лівобережжі,

час будучій, яко теж іезуїти, домінікани, бернадина и ишніе закони наездами правими метрополиту утескуючи и науки школ забороняючи, згола старорускую православную християнскую віру собі прекладаючи не розную от поган; бо ліпшее пошанованне ляда — (аби) жидищеві спросному било, аніжели найліпшому християнинові русинові. А найгоршое несмівіско и утиски терпіл народ рускій от тих, которіі з руской віри приняли римскую віру”.

Того, хто не приставав до унії, оголошували поза законом. Пан мав право продати, пограбувати, а навіть безкарно вбити. Споконвічні православні релігійні обряди, як хрещення, одруження, похорон повинні були здійснюватися лише з дозволу католицького духовенства і то за високу оплату. Православні ховали померлих вночі. Некатоликам заборонялось займати будь-які становища.

Незважаючи на всі переслідування селянство Правобережної України вело боротьбу словом і письмом, в церкві і поза церквою, часом приходило навіть до кривавих сутичок, обороняючи свою споконвічну віру. При цих умовах життя, впродовж 250 років, ще до Берестейської унії, на просторах цілої України, загарбаної римо-католицькими наїзниками поляками, православне духівництво і визначна українська шляхта, вірна своєму народові і Церкві, а особливо селянство, твердо тримались православної віри. Вони показали непохитну стійкість в обороні рідної віри, яка була разом з тим і ознакою приналежності до української національності.

Але по лиховісній Люблинській унії, прийшла, Берестейська унія в 1596 році. Православна Церква завжди

побудував костьоли в Прилуках, Лубнах, Ромнах, Лохвиці, Білому Каміні, Мошнах. Під час селянських повстань, особливо в роки визвольної війни, він став душителем і катом українських народних мас. Свою жорстокість він здійснював люто, перевершуючи всіх іноземних гнобителів, в тому числі турків і татар, цих одвічних катів православного люду. В роки визвольної війни І. Вишневецький здобув собі славу першого героя панської Польщі, а український народ нагородив його презирливим ім'ям “Палія” жорстокість і бузувірство якого затаврував у своїх народних думках та історичних піснях.

Львівський літопис, стор. 150.

гуртувала при собі активніший елемент, який підтримував національну культуру й освіту. З упадком церковного життя і самої Церкви почали підупадати й культура і освіта. З моментом приєднання українських земель до Польщі, особливо під владу короля попала на цих землях і наша свята Православна Церква. Звичайно бажання короля, як слуги Риму і його стремлінь, було щоб Православна Церква якнайбільше підупадала, тому призначував на душпастирів людей, які більше підплатили, чи краще прислужилися королеві. Владиками й архимандритами в більшості ставали грошолюби, п'яниці, розпусники, що інколи навіть посвячення не приймали. Це були кандидати до проведення розколу Православної Церкви, наміченого та упланованого католицьким духовенством на чолі з Римом. На превеликий жаль, цей розкол стався, існує він і досі (близько чотири століття).

Про цю унію писав Павло Грабовський у своєму листі до Івана Франка (1892): “Унія, — писав він, — була нашим історичним ярмом, джерелом пополячити нашу народність... Тільки сліпий не бачить, що питання віри не має ніякої ваги, що то була віра державна, віра стисків на нашу народну душу, гидота, від якої кожен з українців мусить одвернутись”.²³⁾

Український народ з обуренням відкинув той, за висловом І. Франка, “силуваний з Римом шлюб” Православної Церкви, вчиненого Ватиканом разом з польськими панами, що в умовах шаленого шляхетсько-католицького розлугу на Україні коштував масові народні жертви.

Ідея поневолення Римом православного Сходу під видом церковної унії плекалась римською курією не одне століття. Ще від половини II ст. коли стався остаточний розкол між Східним християнством, римські папи уперто домагались різними засобами схилити до підніжжя папського престолу країни східного православ'я, щоб таким чином прибрати до своїх рук колосальні церковні багатства. А досягнувши цілі ідеологічного і політичного впливу на

23) М. Возняк. Зв'язки П.А. Грабовського з Західною Україною. “Наукові записки Львівського університету ім. І. Франка”. Том III, серія Філологічна, вип. I, Львів, стор. 43.

держави й народності, забезпечити Ватикану панування над світом. Католицькі богослови, найманці папи, створили немало теологічних трактатів, в яких з усією схоластичною казуїстикою доводили, що не Константинопольський патріарх, а Римський папа є найстарший серед первосвятителів християнства, бо його, мовляв сам апостол Петро уповноважив продовжувати апостольські традиції в християнській Церкві, що саме папа римський є “намісником” Бога на землі.

По захопленні Польщею Східної України — Київщини, Поділля, частини Волині й Лівобережжя в 1569 році, польські пани вирушили на східну Україну. Вони грабували селянські й козацькі землі і запроваджували кріпацтво. Посилено національно-релігійний гніт. Появились католицькі костьоли, монастирі та єзуїтські колегії. В Ватикані збудило надії за допомогою унії підкорити Українську Православну Церкву. Тим більше, що послушні римським папам польсько-литовські королі та шляхта, були активними натхненниками церковної унії. Але український народ твердо стояв на сторожі своїх релігійно-національних традицій, і ставив перепони в намірених плянах агресивного католицтва. Із зв'язку з цією стійкою та рішучою постановою нашого народу проти унії, теолог Краківської академії, Ян Сакран в 1500 році, написав та видав книгу п.н. “*Elucidarius ergo gum ritus Ruthenicis*”, в якій ґрунтовно подав про неможливість приєднання православної Руси-України до Риму. Він точно і науково довів всі розходження в догмах і обрядах між католицьким костьолом та Українською Православною Церквою. Він в своїй книзі подав, що між усіма християнськими народами, які відмежувались від римського костьолу, нема жодного такого народу, який би так твердо тримався схизми, як народ український. Цей народ, застерігав Сокран папу римського, так ненавидить католицизм, що не тільки намірений йому всякими засобами шкодити, але й винищити його в цілому світі.²⁴⁾

24) I. Tretiak. “Piotr Skarga u dziejach i literaturze unji Brzeskiej”. Kr. 1912, st. 23.

Але польські єзуїти розпочали наступ на православну “схизму” і взялися з властивою їм настирливістю за реалізацію давніх плянів підкорення Римові цілої православної Русі-України на основі принципів Флорентійської унії, з підтримкою польського короля. Вони — єзуїти — рішили силоміць окатоличити та ополячити український народ.

Найзапеклішим пропагандистом унії був великий католицький проповідник-публіцист і політичний діяч Польщі, єзуїт Петро Скарга. В 1577 році він видав книгу п.н. “O jedności kościoła Bożego pod jednym pastierzem”, де виразно накреслив возз’єднання Українсько-Білоруської Церкви з Римо-Католицькою Церквою, на засадах Флорентійської унії. Він передусім пропагував ідею головства римського папи у християнській церковній організації та принижував значення Константинопольського патріарха, який, мовляв, є невільником у турків і свою владу купує за гроші у турецького султана. Далі Скарга лицемірно обіцяв православним спасенне життя на землі під опікою римських пап і обіцяв Православній Церкві і її вірним, коли вони приймуть унію, духовний поступ латино-католицької культури і освіти.

Свою книгу Петро Скарга навмисно присвятив князю К. Острозькому, який того часу був головою та великим оборонцем Православної Церкви на Україні. Він хотів тим завоювати прихильність князя Острозького, але князь не звертав найменшої уваги і твердо стояв в обороні православної віри.

І не тільки Петро Скарга, але всі єзуїти докладали багато зусиль, щоб проникнути в українські родини, завести приятельські відносини з православними, особливо з владиками та всілякими засобами привернути до католицтва симпатії української шляхти і духовних, і таким чином здобути прихильників церковної унії.

Проте більшість українського православного духовенства, шляхти та народу з рішучою постановою відкинули залицяння єзуїтів, а книги Скарги палили. Сам автор в передмові до 11-го видання в 1590 році признається, що: “її викупила багатша Русь-Україна і попалила”.²⁵⁾

25) P. Skarga, O. jedności kościoła Bożego. “Пам’ятники полимической литературы” кн. III, Риб. том 5, СПб, 1881, стр. 496.

Наприкінці 80-их років XVI-го століття ідея запровадження церковної унії на Україні стала гостро злободенною, в зв'язку з тими заходами по скріпленні Української Православної Церкви, які провів Константинопольський вселенський патріарх Єремія II під час перебування на Русі-Україні в 1588-1589 рр. Цим затривожився Рим і польська шляхта. Ватикан в спілці з королівським двором Сигізмунда III вирішив добитись унії за всяку ціну. Фанатичний король, навчений єзуїтами, уживав всякі міри адміністративного утиску на Православну Церкву, намагаючись довести її до повної руїни.

З другого боку, патріарх Єремія, перебуваючи на Україні, викликав невдоволення серед верхів української православної ієрархії; владика не згоджувалися з наданням патріархом права ставропігії міщанським церковним братствам. Вони дивились на церковні достоїнства і церковні маєтності, як на своє власне добро, дане їм польським королем у довічне користування, а надані патріархом права давали можливість братствам контролювати церковні справи. Отож, дехто з православних зрадників-владик, вирішили піддатись папі римському і прийняти церковну унію, продиктовану Ватиканом. Такі владика свідомо пішли на ганебну національну зраду, продали свою віру, честь, інтереси народу, батьківщину задля своїх особистих інтересів і своїх гонорів.

Здійснення унії з боку православної ієрархії взяла на себе ініціативна група, українських православних зрадників-владик на чолі з Київським митрополитом. Коли уніятська змова зрадників-владик набула розголосу й зустрілася з хвилею протестів з боку українського народу, король Сигізмунд III негайно вислав 24-го вересня 1593 року, своїм коштом єпископів Іпатія Потія і Кирила Терлецького до Риму, щоб остаточно обговорити справу церковної унії, і вони тоді не тільки погодилися прийняти унію, але і особисто прийняли римську віру.

Моральне обличчя цих зрадників дуже добре змалював Іван Франко в своєму відомому нарисі про унію: "Митрополитом Київським, — пише Франко, — був М. Рогоза, бідний шляхтич, який був зразу православним, потім перейшов на лютеранство, а пізніше за намогою єзуїтів — на

латинство, а в кінці, також за намовою єзуїтів, зробився знову православним, але тільки з тою ціллю, щоб знищити православіє.

Єпископом Берестейським був Іпатій Потій, чоловік хоч і вчений, але без характеру, брехливий і хитрий.

**Великий український письменник
Іван Франко,
захисник рідної православної віри.**

Єпископом Луцьким і Острозьким був Кирило Терлецький, розпусник і забіяка, про котрого поговорювали, що був у спілці зі злодіями і грабіжниками, фальшував гроші, і котрому в судах доказували багато різних злочинств, розбоїв, калічення людей і убивств.

Єпископом Львівським був Діонисій Балабан, не ліпший від Терлецького, а в Перемишлі сидів єпископ Михайло Копустенський, чоловік, що при живій жінці був посвячений на єпископа і опісля також жив з нею... І ось вони почали з'їздитися і радитися, як би звільнитися від зверхності патріярха і від співпраці та догляду братств, і урадили, що найліпше буд піддатися папі римському. Заохотили їх до того обіцянки поляків, котрі говорили, що як скоро вони

сполучаться з Римом, приймуть унію то дістануть місце в сенаті польським. 26)

Ухвала піддатись римському папі була прийнята групою православних владик ще в 1590 році на церковному соборі в Бересті. Тоді ж була вироблена коротка декларація унії, підписана чотирма єпископами: Луцьким і Острозьким — К. Терлецьким; Пінським і Туровським — Л. Пелчицьким; Львівським, Галицьким і Кам'янець-Подільським — Г. Балабаном. Холмським і Белзьким — В. Збируйським. Організатором Берестейського собору був Г. Балабан. Митрополит у цій справі участі не брав. Рішення прийняти унію приховували спочатку у повній таємниці; владики боялись масового народного спротиву.

Але народ уже був насторожений. Заклик єзуїтів до унії, перехід на католицтво декого з православної шляхти і підозрілі заходи єпископів настроювали український народ до спротиву. В 1592 році львівські братчики писали Константинопольському патріярху:

“Мнози же совѣт утвердиша предатися римському единаначалися архиерейству, утверждающе себе, да перебудут под папою римским, сѣвершающе вся своя в церкви по закону греческия вѣри невозранно, понеже и календар новий раздѣляет нас сугубо, праздновати от обоюду запретися нам. И сей совѣт досель пребивает. Римський папа послал нѣкого ерея своего, повельваю ще по всѣх церквах своих квасним хлѣбом службу сѣвершати й соединящесь сим общением церквам нашим — еже и здѣ во Львов збится. Нѣкий же езуита виленский Петр Скарга видрукувал книги о вѣре своей и о греческом заблуждении глаголюще. Людие же сие розсудиша, яко может Христова вѣра под римскою властїю правовѣрно исповѣдатися, якоже изначала бисть, понеже безначалие во многоначалий нашем обрѣтается и закони отческия попирали суще и православием лицемѣрствующихся учителей лжа покри церков”.

Король польський Сигізмунд III, хоч як він втішався згодою групки православних владик підкоритись папі римському, деякий час ще вичікував, не поспішаючи з про-

26) Іван Франко. Дві унії, “Буковинський православний календар на 1891 рік” Чернівці, 1890, стор. 38.

голошенням свого рішення на користь унії. Україна тоді була охоплена селянсько-козацькими повстаннями, спрямованими проти релігійно-національного гноблення. Селяни і низові козаки, спочатку під проводом Криштофора Косинського, а згодом згуртувавшись навколо Г. Лободи і С. Наливайка, несли помсту польській шляхті і нещадно винищували католицько-езуїтські гнізда на Україні.

Немає сумніву в тому, що король побоювався політичних ускладнень, а особливо козацького повстання Косинського і, організувавши польські шляхетські сили проти Лободи і Наливайка, уряд Польщі не завагався зробити рішучий крок.

Тим часом у червні 1594 року на соборі у містечку Сокалі, православний українсько-білоруський єпископат ще раз і остаточно постановив підкоритись римському папі. Тоді ж була укладена нова, ширша декларація, під якою, протягом року, було зібрано підписи верховного складу українсько-білоруської церковної ієрархії. Як слід було сподіватись, "артикули" унії дістали схвалення королівського двору і папського нунція в Польщі. Король Сигізмунд III спеціальною грамотою взяв під своє розпорядження існування, посади і маєтності єпископів-уніятів.

Відколи таємні дії в справі унії вийшли на суд громадської думки, владики, які запродали Ватиканові свою віру й Церкву, швидко відчували силу народного обурення і ненависті до унії. На єпископів-уніятів посипалися прокляття і погрози. Рішучий протест проти самовільних дій єпископів офіційно заявила православна шляхта київської, волинської, мінської, новоградської і полоцької земель, вимагаючи від короля позбавлення відступникам єпископського достоїнства. Гнівну агітацію проти унії і єпископів-зрадників розгорнули віленські міщани і братчики, де особливо голосної слави заслужив талановитий братський проповідник і публіцист Стефан Зизаній. Львівські братчики в своєму протесті заявили, що вони вже не визнають ієрархічної влади митрополита-відступника. Те ж саме заявило берестейське братство щодо свого владики Іп. Потія.

Особливо великий резонанс у народі мало звернення до православної української людності київського воєводи кн. Острозького, засвідчуючи перед широкою громадськістю

вірність православію і усвідомлюючи свою відповідальність як особи, яку чужі і свої “некако в здешнем краю за начальника в православію биті менят”, застерігає православних українців-земляків своїх перед зрадницькими діями єпископів. “Понеже нинешнього времені злохїтрими козньми вселукавого диявола, врага і супостата народу християнського, — пише князь, — самое главнейшие істинния вери нашея начальниці, славою света сего прельстившися і тьмою сластолюбїя помрачившися, мнимие пастирі нашї мїтрополит з єпископи в волки претворишася, і єдїнія істинния вери святїя восточної церкви отвергшеся, святейших патриархов, пастирей наших и учителей вселенських отступили ѣ ко западним приложїшася, только еще кожею лицемерия своего, яко овчиною, закривающе в себе внутреннего волка, не об’являються с тим, потаемне согласившися з собою окаяннии... умислили всех благочестивих в здешней области хрестьян безвести отторгнувши, з собою в погибель вринутї”.

В місяці жовтні 1596 року у місті Бересті-Литовському був скликаний собор, на якому попередньо були згадані зрадники української православної віри і народу — Київський Митрополит М. Рогоза, єпископ Володимирський і Берестейський І. Потій, єпископ Луцький і Острозький К. Терлецький, три архімандрити, трое католицьких єпископів-послїв від папи і четверо єзуїтів на чолі з Петром Скаргою. Також були присутні королівські комісари — гетьман литовський Х. Радзівїлл, канцлер Л. Сапега і підскарбїй Д. Халецький, а також чимало шляхти. І на цьому мізерному уніятському соборі було проголошено, попередньо укладену і відсвятковану унію, згідно з універсалом короля і грамотою митрополита Михаїла Рогози, та за наказом папи Климента VIII, тобто об’єднання Української Православної Церкви з Римо-Католицькою. Відтоді та Церква стала називатися уніятською, або Греко-Католицькою і підлягати безпосередньо Ватиканові.

Тоді ж в тому місті Бересті-Литовському відбувся на чолі з князем К. Острозьким Православний Собор — найчисленніший, найбільш урочистий і величний. На Собор прибули великий протосинкел Константинопольського Патріярха архідїякон Никифор і екзарх Олександрійського

патріярха Кирило Лукаріс. Крім того, приїхали митрополит Белградський Лука, два адхімандрити з Афона, кілька духовних осіб із слов'янського півдня. Духовенство Православної Церкви в Польщі представляли галицькі єпископи Гедеон та Михаїл, дев'ять архімандритів, один ігумен, шістнадцять протопопів і намісників і понад двісті православних священиків.

**Князь К.К. Острозький приймає видану в його друкарні — “Острозьку Біблію”.
Мал. П. Андрусіва.**

У дорадчому світському колі Собору, на чолі, як було вже згадано, був князь К. Острозький — воєвода київський і його син Олександр — воєвода Волинський, та багато православної шляхти з усіх українських земель та окремих по-

вітів, представників міщан з багатьох міст і церковних бреств.

Православний Собор одностайно відкинув унію, позбавив ієрархів-зрадників духовної влади і зажадав від короля призначити на їхні єпархії єпископів, які є у єднанні з Константинопольським православним патріархом, закликав усіх православних зберігати істинну православну віру — віру своїх предків. Крім того прокляв усіх зрадників та закликав православне населення боротися проти унії і уніятів — зрадників українського народу.

На підставі відомостей, під час згаданого уніятського собору був замучений гетьман українського козацтва, великий оборонець православної віри, непримиренний ворог уніятів — Криштофор Косинський. Свого часу йому поставлено було питання в справі згоди православного духовенства і козацтва з унійним поєднанням двох Церков, на що він відповів, що українське духовенство, козацтво і вся Україна ніколи не згодяться на прийняття унії. Тоді його було запрошено прибути до Берестя на особисті розмови в тій справі і коли він прибув, то його потайки, позрадницькому було схоплено і замордовано та поховано у підвалі тамошнього єзуїтського монастиря; деякі історики стверджують, що гетьмана Косинського по схопленню замурувано живим в монастирському стовпі.

Згодом місцеблюститель Константинопольського патріяршого престолу Олександрійський патріярх Мелетій затвердив усі діяння і постанови православного собору у Бересті і благословив обрати нового митрополита і єпископів замість тих, що перейшли в унію, а до того часу “для захисту отецького передання” призначив трьох екзархів Православної Церкви на Україні — єпископа Львівського Гедсона, свого протосинкеля Кирила Лукариса і князя К. Острозького.

Як було вже сказано, в ті часи великим оборонцем православної віри і українського народу був князь Константин Острозький. Він у місті свого сталого перебування — в Острові заснував славнозвісну в XVI ст. Острозьку Академію, як твердиню проти тих, що зрадили народ, зреклися віри батьків та прийняли унію.

Греко-слов'янська школа в Острозі, яку сучасники називають академією, була заснована в 70-их роках XVI ст. Цей славно-звісний освітній заклад на Україні мав протидіяти польсько-уніятській політиці королівської Польщі і Риму. В роки найбільшого розквіту академії тут навчалось до двох тисяч спудеїв (студентів). Вивчались у школі богословські науки, слов'янська, грецька, латинська мови і, так звані, вільні науки — граматики, риторика, логіка, астрономія, музика, основи медицини.

Першим ректором Острозької школи — академії був Герасим Смотрицький, родом з Поділля. Це був письменник-полеміст, високовчена людина, великий педагог, ревний прихильник поширення освіти в Україні. Як літератор підготував до друку світової слави “Острозьку Біблію”, що вийшла у 1580-1581 роках.

Г. Смотрицький також написав низку гострих полемічних творів, спрямованих проти тих духівників, які зрадили народ, зреклися віри батьків та прийняли унію. Викладали також в академії грек Кирило Лукарис, який потім від 1621 до 1638 рр. був патріархом Вселенської Православної Церкви в Константинополі, і грек Никифор, про якого єзуїти пустили поголоску, що він турецький шпигун і працює проти Польщі; його заарештували, закували в ланцюги і посадили до в'язниці в місті Марієбург, де з наказу римського папи Урбана VIII заморили голодом.

В Острозькій академії здобули освіту багато визначних українських діячів XVI-XVII століть. А передусім — гетьман українського реєстрового козацтва, переможець турецько-татарських полчищ під Хотином, Петро Конашевич-Сагайдачний, який був великим оборонцем православної віри і дуже дбав про поширення освіти в Україні.

З Острозької академії вийшло багато письменників, вчених, діячів культури, що несли в народ освіту, будили в ньому національну свідомість, закликали бути вірними рідній православної віри та чинити опір наїзникам єзуїтам.

Занепад Острозької академії почався після смерті її фундатора князя Острозького. Його син зрадив свій народ, залишив православну віру батьків і став ревним католиком. Відразу після смерті батька він передав католикам церкву

Святого Василя в Острозі і Троїцький монастир у Межириччі.

У згубний католицький фанатизм, ще при житті батька князя Константина Острозького, втягли його сина підступні єзуїти і його дружину католичку Матильду, і є відомості, що одного разу князь-батько так розгнівався на сина за його католицизм, що хотів своїм мечем відрубати йому голову.

У 1620 році Януш помер, і чоловічий рід князів Острозьких припинився. Острог успадкувала племінниця Януша — ненависна нашому народові Анна-Алоїза Хоткевич. У 1624 році за намовою єзуїтів, вона наказала академію замкнути, а натомість був створений єзуїтський колегіум.

**Гетьман П. Конашевич-Сагайдачний,
вихованець Острозької академії.
Мал. з XIX стол.**

Другого твердинею православія була і є на Волині **Почаївська Лавра**, яка має свою цікаву історію: на початку XIII ст. її заснували ченці Київської Печерської Лаври, що були змушені залишити Київ під натиском татар. Перша згадка про Почаїв походить з 1527 р. в ревізії крем'янецького замку. В 1565 році ротмістр Єрофей Гойський записав своїй дружині Ганні, з Козинських свої маєтки, а серед них і Почаїв.

Ганна Козинська, православна дідичка волинська, вірна своєму народові, його вірі і культурі, свого часу отримала від православного патріярха Неофіта з Константинополя, який об'їздив Україну, чудодійну ікону Божої Матері, яку вона подарувала до монастиря, а також, щоб забезпечити монастир матеріально на майбутнє, подарувала йому значну земельну посілість.

Також великим добродієм монастиря того часу й Фундатором його головного Успенського Собору був граф Микола Потоцький.

В 1720 році монастир захопили уніяти ордену Василян, а до того часу монастир, як православна твердиня, провадив звязту боротьбу і з татарами, і з єзуїтами, і з уніятами.

Велику ролю в боротьбі проти католицтва, унії і полонізації відіграли монастирі. Крім Почаївського монастирі були засновані князем Константином Острозьким, а деякі були приналежні до його замків, як в Дорогобужі, Дубні і Степані. При тому треба зазначити, що преподобний Іов Залізо, перед приходом до Почаєва, двадцять років був ігуменем Дубенського Чесно-Хресного монастиря. Крім цих монастирів, — твердинь православія, існували ще Корецький, Маряневський — князя Корецького; та Мелецький — князя Сангушка.

Довший час архимандритом Почаївського монастиря був відомий на Україні церковний і культурний діяч, родом з Галичини, Іов Залізо. Це за його ігуменства сталося чудо врятування монастиря від татар, оспіване в пісні "Ой, зійшла зоря вечерова".

Папський нунцій Антонин Поссевін, скаржився пані Григорові XIII-му, що князь Острозький має при монастирях свої друкарні й школи, в яких "сей раскол готується", цебто — православна віра.

Острог та інші православні монастирі, були символом національного відродження і твердинями української православної віри; завдяки тому постала **православна козацька Україна**.

По смерті князя Константина Острозького та інших подібних йому князів і бояр — оборонців православної віри і українського народу, за намовою єзуїтів і Риму, в українців було сконфісковано їхні добра, і це примусило їх залишити рідні землі й переїхати в Московщину. В Україні залишилися зрадники нашого народу. Однак частина вірних бояр, а особливо народ, непохитно стояв при рідній Церкві, боронив її, а навіть і віддавав своє життя. За те, що вони відмовлялися прийняти унію, їх позбавлено всіх становищ і привілеїв, особливо в державних установах, на їхні місця насаджували уніятів. Тоді єзуїти й уніятське духовенство на підставі свого права: "Divide et impera", не маючи вже зі сторони православної України перешкод для своєї єзуїтської цілі, з допомогою польського короля, єпископів та польської шляхти, почали по всій Україні, в жадливий спосіб, впроваджувати унію. Православних українців зневажливо називали схизматиками, відщепенцями, українське боярство було звільнене з усіх державних і громадських становищ, міщан було усунуто зі всіх цехів; селяни які їхали до міста, особливо на ярмарки, і коли не мали "ярлика", що є уніятами, то платили жидові-орендаторові грошове мито.

Православному духовенству було заборонено відбувати церковні треби, тому багато умирили без прийняття Святих Таїств. В деяких місцях православні церкви позамикали, а подекуди були передані жидам-орендаторам, і коли православне духовенство хотіло відправити Службу Богу, або панахиду, то треба було жидові заплатити мито, бо він мав ключ від церкви.

Особливо це відбувалося під керівництвом уніятського архієпископа Йосифа Кунцевича. Він в жорстокий спосіб і силою примушував православних приймати унію. Особливо православних священників, які відмовлялися прийняти унію, садив у в'язниці і мучив їх, замикав церкви і забороняв відправляти Служби Божі.

Дійшло до того, що він забороняв ховати на цвинтарях померлих, які не були уніятами, і це довело до того, що

розгніваний до крайності православний народ в 1627 році убив його, а тіло вкинули в річку. (27)-28)-29)

Внаслідок смерті Й. Кунцевича, папа Урбан VIII в листі до польського короля Сигизмунда III вимагав покарати винних, що і було в жорстокий спосіб виконано польськими гусарами, а деяких винних було посаджено “на палі”.

Папа Урбан VIII потім зарахував Й. Кунцевича до “лику святих” (1624), а по двісті роках папа Пій IX цю канонізацію затвердив. Мощі його знаходяться в Римі і є святощами наших братів-уніятів.

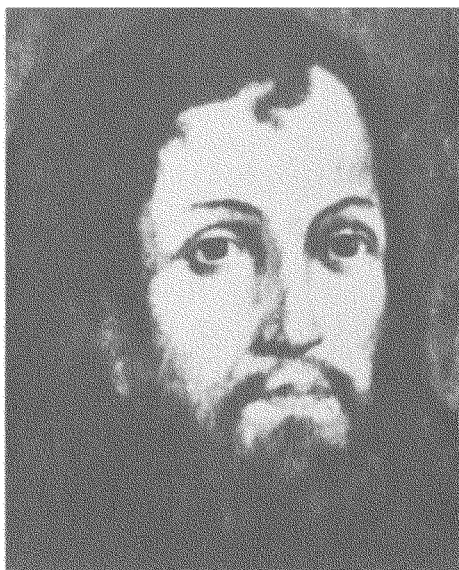
“Польські війська, — писав архієпископ Кониський, — що мали наказ допомагати католицькому духовенству при впровадженні ними унії, виконували цей наказ сумлінно і були розставлені по всіх визначних православних церквах, а також містечках з винятими з піхов шаблями і наказували людям “кленчити” — (ставати на коліна) по церквах, бити себе в груди за римським обрядом, а при молитві “Вірую...” прибавляти відоме речення о святим дусі. І хто цього не виконував був жорстоко караний”.

Релігійне переслідування, уведенє римською пропагандою, єзуїтами, проти “іновірців” — православних і протестантів, ніколи не припинялось ані в Україні, ані в самій

27) Г. Кониський. История Руссов или Малои России, стр. 35.

28) Про смерть Арх. Й. Кунцевича ось що є подано в Острозькому Літописі. “Місяця априля, у Вітебську будучи, уніят владики Іасафат всі церкви под унією, тільки една не под унією, і он взявши того священника православного в ланцюх на воскресеніє Христово. Мішчане, ужалившись священника, найшли на двор владичай, добуваючи єго. А они, запершися в дворі mocno, і боронилися, з двору стріляли, і застрілили владичії слуги єдного мішанина, котрий міл двох синов вдатних. Тії з жалю великого по своєм отці mocno до двору добивалися, а, добившися, прибігши єден і ударив владіку бартою, і убили єго на смерть, і в воду вкинули. І за тоє мішчан стратили 17 старших”. (Острозький Літописець, стор. 50).

29) Острозький літописець дійшов до нашого часу в єдиному відомому нам списку під назвою: “С кройніки Бельського речі потрібніі вибрані”. Хто був упорядником книги — визначити немає можливості, але можна ствердити, що це була людина освічена, що виявляла великий інтерес до історії своєї батьківщини. Острозький літописець був написаний — вкінці 30-х років XVII століття, тогочасною українською мовою.

Уніятський архієпископ Й. Кунцевич.

Польщі. Українські князі, бояри, духовенство, козацтво і селянство, що не зрадили своєї святої православної віри, а тим самим і свого народу, провадили боротьбу всіма засобами і правами тодішніх часів. Про цю боротьбу описується в старовинній літературі й в історичних документах Польщі, Литви і України, а також в судових давніх актах, що зберігаються в головних архівах Києва і Вільна. Для прикладу подаємо деякі з них.

Передусім треба згадати про два дуже важні історичні факти тієї боротьби: Акт ³⁰⁾ (подія) конфедерації, або ухвали українських князів і боярів православного віроісповідання, яка відбулася 1599 року у м. Вільні. Представники на цю конференцію прибули з Польщі, Литви й України. Вони мали завдання обговорити та накреслити правні середники та охорону Православної Церкви від ганебної діяльності,

30) Цей акт спільної оборони Православної і Протестантської Церков підписало 168 литовських і українських князів і бояр, а серед них 17 православних сенаторів. (Собр. древ. грам. і акт. Вильно, 1843 г., ч. I. стр. 48).

наступу і пониження зі сторони латинського та уніятського духовенства, а також і світських людей. Цей акт або ухвалу з православної сторони підписали: князь Константин Острозький — воєвода Волинський; князь Сангушко-Коширський.

31) В 1601 році сорок чотири представники православної визначної шляхти Волинського воєвідства зобов'язалися боронити церковне православне братство в Любліні і на його існування виділили частини своїх маєтків. Під тим зобов'язанням підписались: князь Константин Острозький; князь Іоаким Корецький; князь Юрій Друцький-Горський; Василь Семашко; Лаврентій Древинський; князь Курцевич-Булига; князь Юрій Чарторийський; Тишкевич; князь Григорій Четвертинський-Святополк; князь Друцький-Любецький, князь Сангушко-Коширський і Мартин Бутович.^{32) 33)}

В 1620 році бояри Лаврентій Древинський, посол Волинського воєвідства, виголосив від імені всього волинського православного боярства на народному соймі промову, в якій скаржився на переслідування православної віри, духовенства і віруючих не тільки єзуїтами, але і польською адміністрацією та просив короля і послів сойму зупинити ту ганебну діяльність і оборонити покривджених.

Формальне послання литовського канцлера Льва Сапіги в 1622 році до згаданого Полоцького архієпископа Й. Кунцевича з поясненнями і пересторогою за згубні наслідки насильного впровадження унії і переслідування право-

31) Цей акт або зобов'язання підписав також і князь Четвертинський, якого рід, найдовше від всіх княжих родів, тримався православної віри своїх предків, боронив її і виступав проти католиків і уніятів. З цього роду, князь Гедеон Четвертинський, в XVII століття був Київським митрополитом.

32) На підставі історичних джерел є відомості, що деякі князі при своїх замках і палатах будували православні церкви і монастирі. І так, князь Богуш Федорович Корецький збудував три православні монастирі; корецький, маренинський і городинський, а князь Федір Андрієвич Сангушко, староста Володимирський і маршал Волинської землі, був збудував в селі Мильцях в 1542 році, милецький монастир Св. Миколи.

33) Виказ українських поданих княжих і боярських родів і їх діяльність (дивися — актові книги т. I., частина IV, арх. юго-зап. Киев).

славних. В посланні він писав: ³⁴⁾“Ви розповсюджуєте і хвалите свою унію, але придивіться, яка в дійсності є з того користь для нашої батьківщини, — одне велике нещастя. Нарід православний є ворожо наставлений через це не тільки проти унії, але і проти польського народу. І за що він переносить цей релігійний тягар і пониження? Хіба, що за віру батьків, і то на своїх рідних землях!”

Відомо, що деякі визначні роди, українського православного походження, а серед них князі, бояри, а, найголовніше, їх нащадки, зрадили рідну віру, перейшли на католицтво і стали ворогами українського народу. Однак низове православне духовенство, малоземельне боярство (хуторяни і слободяни), селянство і козацтво творили твердиню православної віри.

Безконечне переслідування нашого народу, особливо при польському королі Сигизмунді, насильне провадження унії, нелюдське відношення до українців з пониженням їхньої гідності, панування на українських землях польської шляхти і примушування українських селян працювати на них, а також нелюдське відношення королівської адміністрації до місцевої української людності і великі перешкоди православному духовенству та вірним відбувати свої релігійні обряди, — все це зродило в українському народі ненависть, ворожість і пімсту.

Всі вимоги, прохання і перестороги українських православних князів, senatorів, духовенства, бояр, міщан і селянства на соймах перед польськими королями, на трибуналах, з'їздах, на загарбаних польською шляхтою землях, де відбувалось гноблення і знуцання, і навіть катування, — на це все польська шляхта, магнати, польська адміністрація і наші перевертні, а головне єзуїти, не звертали жодної уваги. Вони з наказу Риму провадили в Україні свою релігійно-національну хижацьку роботу.

34) Визначний на Литві і в польській історії рід князів Сапігів, від початків був православний і по смерті їх ховали в православній церкві в м. Троках. (Собр. древ. гром. і акт. Вильно 1843).

Також були поховані в православнім монастирі у Вільні укр. православні бояри — Тишкевичі, Хрентовичі, Огинські, Воловичі і Велевичі.

Всі ці насильства, терпіння і наруга над українським народом, над його “святая святих” — релігійно-національних почуттях, — представляло собою бочку з порохом, якій потрібно було тільки іскри, щоб спалахнути. І вона спалахнула. Вся Україна піднялася не всенародне повстання під проводом гетьмана Б. Хмельницького.

Українські запорожці на чолі з
гетьманом Б. Хмельницьким —
оборонці святої православної віри.
Мал. А. Базилевича.

Декілька подібних зривів, але в меншій кількості, відбулися за гетьмана Северина Наливайка,³⁵⁾ Павлюка,³⁶⁾ і Остряниці,³⁷⁾ але всі вони підступом та перевагою польського війська були здушені.

Всеукраїнське повстання під проводом великого гетьмана Богдана Хмельницького відбулося під час панування в Польщі королів Владислава IV та Яна Казіміра в першій половині XVII ст. Повстання охопило всю Україну, по обидва боки Дніпра і понеслося жакливим ураганом до берегів Дністра, Буга, Случі і Горині, залишивши за собою спалені шляхетські палати, замки і костьоли. Убитих українських повстанців народ поховав і над ними насипав високі могили-кургани, що й до нині стоять і є свідками козацької і народної слави.

Під проводом Б. Хмельницького запорожці розгромили польсько-шляхетське військо у битві під Жовтими Водами 1648 року і в битві під Корсунем 1648 року. Після блискучої перемоги в Пилявецькій битві 1648 р. він вирушив зі своїм військом на Галичину і обложив Львів.³⁸⁾⁻³⁹⁾

35) Наливайко Северин (рік нар. нев. — пом. 21.VI.1597 р.). Служив сотником надвірної хоругви у князів Острозьких. В 1594 році, зібрав ресстрованих козаків і очолив повстання проти польської шляхти й єзуїтів. Був виданий полякам і після страшних тортур, був замучений у Варшаві.

36) Гетьман Павло Махнович Павлюк (рік нар. нев. — пом. 1638 р.). В 1637 році очолив повстання проти польської шляхти і після капітуляції повстанців під Боровицею, його страчено у Варшаві, а саме повстання було жорстоко придушене польсько-шляхетським військом.

37) Гетьман Яків Остряниця (рік нар. нев. — пом. 1641 р.) У 1638 році очолив повстання проти шляхетсько-єзуїтського польського панування на Україні. Був вбитий козаками в Чугуєві.

38) "...под Жолтими Водами збили і о трех годинах на порох обоз і жолніре живцем зо всіма добрами, оружієм і арматою захватили і в неволю татарськую гетьманів Потоцького, коронного, Калиновського, польного, з многи шляхти задалі." (Львівський літопис, стор. 121).

39) "...А же Хмельницький розослал бул полковников на всі сторони: на Білую Русь, на Сіверщизну, на Поліссе, на руську Подоллю, на Волинь з козаками, до кодов, і ляхов всіх впень стинаючи, а добра у всіх огулом отбираючи і обдираючи і людей невинних губ'ячи, костели і кляштори луп'ячи". (Львівський літопис, стор. 121).

Основними гаслами, під якими почалось всеукраїнське повстання, очолене Богданом Хмельницьким, як пише автор літопису самовидця, було: “Початок й причина війни Хмельницького єст єдино от ляхов на *православіє* гоненіє и козакам отягощеніє”.

Хоч і були в боротьбі певні поразки (1651 року під Берестечком, коли зрадили його турки), але це не зупинило його продовжувати боротьбу проти шляхетської Польщі.

В 1652 році у битві під Батогом, Б. Хмельницький зі своїм військом вщент розгромив 20-тисячне польське військо. Після перемоги над Польщею, Хмельницький уклав договір з королем Яном Казіміром.

НАЙГОЛОВНІШІ ПУНКТИ ДОГОВОРУ:

1. Митрополит Київський має право засідати у сенаті. На першому ж соймі мусить бути поставлено про *скасуння унії*, як у Короні (в землях, що під Польщею), так і у Литовському князівстві. Щодо непорушності церков і маєтків, до них приписаних, буде зроблено постанову так, як того бажає Київський (*православний*) митрополит і усе духовенство.

2. У всіх урядах, у воєвідстві Київському, Брацлавському і Чернігівському повинні бути місцеві люди *грецької віри* (*православної*).

3. *Єзуїти не мають права перебувати у Києві* і там, де є українські школи. Школи, що заведені здавна, повинні залишитися в цілості.

Отож, з цього видно, що славне запорізьке військо під проводом великого гетьмана Б. Хмельницького, православне духовенство і весь український народ, провадили жорстоку боротьбу передусім *за свою рідну православну віру* та проти католицько-польського гноблення нашого народу.

Війна між Польщею і Україною провадилась майже на протязі 6 років. Українська родюча земля полита і ворожою, і рідною кров'ю. Край перемінився в руїну: спалені села і містечка, знищені поля, опустілі людські оселі, скрізь валялися людські кості — це все представляло страхіття, а над усім — панував голод.

Ці обставини змусили гетьмана Богдана Хмельницького шукати помочі в Московщині, а згодом і об'єднання, що принесло Україні релігійно-національне ярмо, яке існує і до цього часу.

ЕПІЛОГ

КНЯЗЬ ВОЛОДИМИР І ХРЕЩЕННЯ РУСІ-УКРАЇНИ.

“...Славить похвальними голосами Римська земля Петра і Павла, що їм завдячує віру в Ісуса Христа, Сина Божого; Азія — Ефес, Патмос — Івана Божого слова, Індія — Фому, Єгипет — Марка; всі краї, міста й люди шанують і славлять кожний свого вчителя, що просвітив їх світлом Христової науки. Похвалім же і ми, по нашій силі, того, котрий довершив великих і дивних діл — нашого вчителя і наставника, великого князя нашої Землі Володимира”.

Із “Слова о Законі і Благодаті”
Митрополита Іларіона.

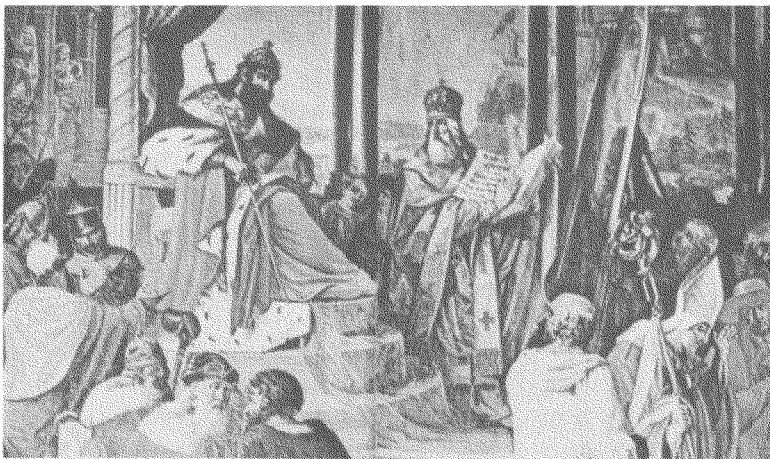
На порозі святкування 1000-ліття хрещення Русі-України і нашого народу, звернімося думкою до тамтої найбільшої релігійно-національної події, а це тому, що не тільки релігійне, але й культурне і політичне життя нашого народу від того часу бере початок свого існування.

1000-ліття — далека подія і про неї від того часу мало дійшло до нас вірогідних фактів. Однак серед старих літописів маємо відомості про головну історичну того часу постать — князя Володимира, що залишив глибокий слід в нашій релігійно-національній історії. Завдяки його зв'язкам з Візантією, наша Батьківщина прийняла християнство в візантійсько-православному обряді. І найголовнішою постаттю в цій віковичній події, безсумніву, треба рахувати князя Володимира.

Перед охрещенням нашого народу, як відомо з літописів, для пізнання різних релігій, були вислані князем Володимиром послы й вони йому принесли відомості, що коли були на Православній Службі Божій в Царгороді в храмі Св. Софії, вони були приємно вражені величчю та красою само-

го храму, а найбільше Божественною Службою Божою. Так як вони оповідали, то не знали, чи вони знаходяться в небі чи на землі.

Друга подія вибору віри відбулася вже в самому Києві, яку увіковічнив невідомий маляр на картині, що знаходиться в Соборі Св. Андрія в Києві.

“Вибір православної віри князем Володимиром”.

Фрагмент картини невідомого маляра в соборі Св. Андрія в Києві.

На цій картині є представлена передусім велика постать на троні з скиптром (жезлом) самого князя Володимира, а біля нього в ризах з Св. Письмом в руках грецького єпископа. Далі бачимо представників різних релігій: римсько-католицької, арабсько-мусульманської і хозарсько-юдейської.

І з тих усіх князь Володимир вибрав візантійський православний обряд. Ту вибрану віру із щирістю він примінив передусім у своєму особистому житті, в Православній Церкві й нашому народові.

Є відомості, що по прийнятті християнства, у князя Володимира відбулися великі душевні переміни. Він цілком змінився, особливо в особистому житті, відмовився від багатоженства, припинив гучні забави і гостини, та став лагідною, зрівноваженою людиною. Він роздавав бідним

поживу. Вчорашній поганин мабуть зрозумів істоту християнства і значення релігійної людини.

Цю християнську правду він розповсюджував і в державному правлінню.

Він зліквідував закон кари смерті, бо уважав це за гріх.

Під його доглядом Православна Церква стала не тільки християнською душею народу, але і матір'ю його. І в православній вірі в тяжкі часи неволі, особливо татарської, шукали поради наші князі, а народ потіхи і помочі.

Православна Церква, в тяжкі історичні лихоліття в минулих часах, як і в сучасні, на рідних землях під московським червоним чоботом, несе скрито християнську опіку, помагає сиротам, провадить рідну освіту, виховує в християнському дусі нашу молодь, заховує наше мистецтво, культуру і звичаї.

Подібне явище відбувається відкрито й у вільному світі й рідна Православна церква є основою і буттям нашого народу.

Звернім ще увагу на загальні риси Православної Служби Божої в наших святинях, що представляють собою, щось одиноке в цілому християнському світі по своїй красоті, побожності й різноманітності. В ній об'єднується з високим християнським надхненням дорогоцінний спадок старовини, зв'язаний з Візантією, відзеркаленням духової величі, що в загальному дає красу цілого Божого світу. У загальному, наша православна Служба Божа творить “небо на землі” — красу духового світу.

Крім того, до Візантійського насліддя християнства згодом влилася окрема хвиля своєрідної української релігійно-національної культури в постаті церковного співу, обрядів, мистецтва й архітектури. І це все разом створило окремий духовий характер української високої релігійно-національної культури, що золотими стрічками є записана у світовій культурі. І нам цього не вільно ніколи забувати. Ми повинні радіти, що дожили і стоїмо, як нащадки Великого князя Володимира і нашого народу, на порозі 1000-ліття хрещення нашого народу у Святу Православну Віру.

І ЦЕ ВЕЛИЧАВЕ ХРИСТІЯНСЬКО-НАЦІОНАЛЬНЕ СВЯТО 1000-ЛІТТЯ ХРЕЩЕННЯ РУСИ-УКРАЇНИ І НАШОГО НАРОДУ, НАЛЕЖИТЬ

ВИКЛЮЧНО УКРАЇНСЬКОМУ ПРАВОСЛАВНОМУ НАРОДОВІ, І ДИКА В ТІ ЧАСИ МОСКВА, А ТАКОЖ І РИМ, НЕ МАЮТЬ АНІ РЕЛІГІЙНОГО, АНІ ІСТОРИЧНОГО ПРАВА ПРИВЛАСНЮВАТИ ЙОГО СОБІ!

“І СВЯТКУВАННЯ 1000-ЛІТТЯ ХРЕЩЕННЯ УКРАЇНИ В ХРИСТІАНСЬКУ ВІРУ, ВІДКИДАЮЧИ СЛОВО “ПРАВОСЛАВНУ”, БУДЕ РЕЛІГІЙНО-НАЦІОНАЛЬНИМ ЗЛОЧИНОМ, ЯКОГО НАШІ ПОКОЛІННЯ, А ТАКОЖ НАША ІСТОРІЯ, НІКОЛИ НАМ НЕ ПРОСТЯТЬ!”

На закінчення всім тим, які стараються і мають бажання нас, православних і нашу Батьківщину-Україну втягнути в унію з Римом — відповідаємо їм словами славного гетьмана П. Конашевича-Сагайдачного:

“МАЮТ ЮТЦИ ІЕЗУИТЫ І ВСЕ РИМСКОЕ ДУХОВЕНСТВО, І БЕЗ НАС ПРАВОСЛАВНЫХ, КОГО ДО СВОЇЙ УНІИ НАВЕРТАТЫ, ТІХ, КОТОРІ НЕ ВІДАЮТ І НЕ ВІРАТЬ ВЪ ІСУСА ХРИСТА: А МЫ ПРАВОСЛАВНІ, ДРЕВНІХ І ОТЧЕСКІХ ПРЕДАНІЙ І ДОГМАТІВ ДЕРЖАТИСЯ, БЕЗ ЖАДНОЇ УНІЇ НАДІЙМСЯ НАШОГО СПАСЕНІЯ І БЛАЖЕННОГО ЖЫВОТА ВІЧНАГО”.

"...І не так в минулому були страшні Україні її вороги, кати-мучителі, як продажні душі самих же українців, що йшли до ворогів і казали: Що дасте — продам вам усю Україну... В минулому на це зрадництво-предательство квапилися люди з вищих клас, з панства та духівництва, а тепер воно, як та темна пошесть, заразило собою і народ. І ми в ім'я страждань Христових, в ім'я любови і братерства, повинні, як від чуми, як від смерти, берегтися від усякої неправди, зрадництва, продажництва. Бо що за користь, коли ти весь світ підіб'єш під себе, а душу свою заставиш... Бо ж нічим так не занепащається душа, як іменно зрадництвом".

Митрополит В. Липківський.

НОВІ ПРАЦІ ЦЬОГО Ж АВТОРА ГОТОВІ ДО ДРУКУ.

1. З джерел історії Православної Церкви. Передмова Митрополита Андрея.
2. Рід гетьманів Розумовських і симфонія Л. Бетховена.
3. Тайна Туринської плащаниці.
4. Чорнобильська трагедія українського народу.

Зустріч Митрополита Іларіона (незадовго перед його смертю) з Автором цієї праці, під час якої він висловив прохання, щоб українці не забували й берегли його заповіти.